

5. Присяжнюк С. Психологізм дитячих оповідань Володимира Винниченка (принципи і засоби зображення характерів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 “Українська література” / С. Присяжнюк. – Кіровоград, 2006. – 24 с.
6. Хализев В. Теория литературы / В. Хализев. – М. : Высшая школа, 1999. – 398 с.
7. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П. Экман [пер. с англ.]. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2010. – 334 с.

Віра БУРКО

УДК 82.09

ДОСВІД МІГРАНТА У ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ СВІТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВІДІАДХАРА НАЙПОЛА “МАГІЧНІ ЗЕРНА”)

У статті розглянуто художні особливості роману, у яких розкривається життя, поведінка та світосприйняття індійців-мігрантів. Висвітлено реалії сучасного світу, прагнення людини знайти своє призначення, порозумітися з собою, а відтак з Іншими.

Ключові слова: індієць-мігрант, постколоніальний світ, ідентичність, трансформація, Інший.

В данной статье рассматриваются художественные особенности романа, в которых воссоздается жизнь, поведение и мировосприятие индийцев-мигрантов. Описываются реалии современного мира, желание человека найти своё место, прийти к пониманию с собой, а затем и с Другими.

Ключевые слова: индеец-мигрант, постколониальный мир, идентичность, трансформация, Другой.

The article deals with the artistic features of the novel, in which the life behavior and the world view of the indian migrants are discovered. The realities of the modern world, a man's desire to find his own destination, to get on with himself, and then with the Other.

Key words: indian migrants, postcolonial world, identity, transformation, the Others.

Наприкінці ХХ століття світовий літературний процес почав набувати якісно нового характеру, що зумовлювалося активізацією письменників-іммігрантів афро-азійського походження, які поселилися на території Західної Європи та Північної Америки. Передумовою феномену міжкультурного та міжлітературного синтезу став розпад світової системи колоніалізму та інтенсивні імміграційні процеси. Англійські письменники-іммігранти, що проживають у Великій Британії, є невід’ємною складовою сучасного літературного процесу. За словами Френсіса Кінга, творчість цих митців, на рівні з магічним реалізмом Латинської Америки, суттєво вплинула на сучасну англійську літературу [1]. Особливістю їхнього письма є поєднання елементів західної та східної культурної традиції.

У контексті ситуації мультикультуралізму творчість В. Найпола є особливо значима. Він, як представник більше ніж однієї культури, поєднав у своїх творах елементи східного та західного світу, які не лише співіснують, але невід’ємні один від одного. Вони утворюють органічне ціле, яке важко розшарувати на окремі культурні мікрорівні. Його твори, локалізовані в колоніальних та постколоніальних локусах, дають певне уявлення про проблеми поневолених народів, шляхи відновлення їхньої культурної пам’яті та історії. У романах зрілого періоду “Несправжні”, “Партизани”, “Напівжиття”, “Чарівні зерна”, а також в травелогах “Середній шлях. Карібська подорож” та “Територія пільми” В. Найпол змальовує постімперську кризу. Письменник наполягає на тому, що національна незалежність є всього лише міфом, імперські держави продовжують панувати в колишніх колоніях, але їхні методи стали більш вишуканими та замаскованими.

З огляду на це, метою нашої статті є вивчення досвіду індійця-мігранта в сучасному постколоніальному світі на матеріалі роману Відіадхара Найпола “Магічні зерна”.

Роман “Магічні зерна”, що побачив світ 2004 року, є продовженням розповіді про життя Віллі Чандрана. Твір розпочинається з опису життя героя з сестрою Сароджіні в Німеччині. Вона разом з чоловіком, режисером-документалістом, підтримують революційні рухи у світі. Радикальні погляди Сароджіні зумовлюють її критичне ставлення до бездієвості брата. З першої хвилини їхнього спілкування вона пристрасно критикує імперську владу. Основним питанням її розмови є історичне минуле народу та насадження історії загарбника. “Вся історія, яку вивчав ти і тобі подібні, була написана в англійських підручниках англійським інспектором індійських шкіл на ім’я Ропер Летбрідж, що жив у дев’ятнадцятому столітті. Чи ти знав про це? Це була перша велика шкільна книжка з історії в Індії й

опублікувало її британське видавництво Макміллан 1880 року. ... Усі попередні століття Індія не мала нічого подібного, ні відповідної системи освіти, ні спеціальних курсів з історії” [3, с. 10]. Сароджіні доводить до свідомості брата, що імперська влада сформувала стереотипи індійця-раба та англійця-пана. Саме в цьому криється, на її думку, причина невлаштованості Віллі у світі. Чітке усвідомлення цього примушує Віллі пережити сором за роки прогаїні в Лондоні чи в Африці. Під впливом сестри він відчуває потребу розпочати “справжнє” життя, а не ховатися від труднощів чи утікати від них.

Сароджіні зізнається, що німець, за якого вона вийшла заміж, допоміг їй досягнути історію не лише Індії, але й решти світу. Досвід життя в колоніальній країні наклав свій відбиток на виховання та погляди дівчини: “Він (чоловік – В. Б.) дуже скоро зрозумів, що я не відчуваю історичного часу, що не можу розрізнити сотню і тисячу років, чи дві сотні і дві тисячі. Я знала лише нашу маму і її дядька, а також дещо про батькову родину. Решту все було в тумані, в незворушному океані, де особистості такі, як Будда, Акбар, королева Єлизавета, Марія Антуанетта і Шерлок Холмс плавали разом і перетиналися. Вульф сказав мені, що найважливіше у книжці – дата. Немає сенсу читати книжку, якщо ти не знаєш її дати, не знаєш як далеко чи близько вона від тебе. Дата книжки розміщає її в часі, і коли ти дізнаєшся про інші книжки чи події, дати складаються у певну часову шкалу” [3, с. 20]. Саме в цих словах Сароджіні Віллі розпізнав свої власні відчуття розгубленості, коли вперше приїхав з Індії в Лондон. Дезорієнтованість колоніальних суб’єктів в часі та просторі актуалізується у розповіді сестри. Сароджіні наполягла на тому, щоб Віллі повернувся назад в Індію і прислужився батьківщині, приєднавшись до повстанської організації.

Перед від’їздом на батьківщину герой натрапив в бібліотеці Британської ради на автобіографію Махатми. Проста та щира розповідь революціонера вразила Віллі і розворушила в його душі спогади, які він давно витіснив. Він починає відчувати новий сенс свого буття, що полягає в революційній діяльності на благо Індії. Переоцінка попереднього досвіду, визначення нових орієнтирів надають героєві впевненості в собі. Він окрилений тим, що нарешті знайшов себе в цьому світовому хаосі. З новими надіями та сподіваннями Віллі вирішує повернутися в Індію та приєднатися до повстанців.

Незважаючи на віру в свою місію, посадження на літак у Франкфурті позначає цілковиту відчуженість героя від пасажирів-індійців. Їхня поведінка, розмова, одяг раптом нагадали йому про ту жакливу Індію, яку він покинув більш ніж двадцять років тому. Якийсь момент, коли зустріч з батьківщиною була зовсім близько, Віллі відчув навіть розпач та жаль за тим світом, який покинув. Перші реалії індійського життя вразили його ще більше. Його відстороненість чужинця сприяла критичному сприйняттю навколишнього світу. “Двадцять років назад я б не побачив того, що я бачу зараз. Я бачу те, що я бачу тому, що я став іншою людиною. Я не можу знову стати тим, ким я був колись давно” [3, с. 30]. Поєднання старого та нового способу життя вражає Віллі. Таксі, готелі, зали очікування, ресторани, туалети – всі ці ознаки західного стилю буття увірвалися та співіснували разом з реаліями минулого. Віллі вивчав свою країну заново. Найперше його вразила мімікрія західних стандартів. Поселившись в маленькому, незатишному готелі, він розпізнає в ньому імітацію знаків західного сервісу: у меню ресторану зазначалося про “випічку з пекарні”, “рибу з сіток рибалки”. Проте Віллі розумів, що це просто відомі та влучні вирази, запозичені у європейських ресторанах, які насправді нічого не означають. Так само, як і німий телефон з написом: “Ваші друзі та кохані на відстані декількох цифр” [3, с. 34]. Безлад, хаос, бруд, сморід вражають Віллі, який звик до впорядкованості західного життя.

Наступним розчаруванням героя став Джозеф, що має зв’язки з повстанцями-партизанами, його захоплення міфічним героїчним минулим Індії. За його словами, сильне індійське королівство було зруйноване мусульманами чотириста років тому. “Вони (загарбники – В. Б.) повбивали священників, філософів, митців, архітекторів та вчених. Вони знали, що роблять. Вони відрубали голову. Єдині, кого вони залишили, були кріпаки” [3, с. 39]. Втрата цвіту королівства спричинила його занепад. Джозеф не вірить у те, що в Індії можлива справжня революція, оскільки залишилися лише “мізерні люди”, які не мають розвинутого критичного мислення. Вони втратили свою історію, а отже, свою ідентичність, і тепер живуть у бідності та зневірі.

Перебування Віллі у партизанському таборі кінцево розвіяло його віру в революційну боротьбу. Сама діяльність партизанів виглядає для нього нудним та нецікавим заняття. “Мені ніколи не було так нудно. З того часу, як я приїхав в Індію, мене виснажують жахливі нудні ночі. Я гадаю, це своєрідне тренування, своєрідний аскетизм, але я не розумію для чого. Я повинен дивитися на все це як на інший тип досвіду. Не треба показувати цим людям, що я не з ними” [3, с. 284]. Революціонери – це переважно невдахи у житті, без серйозних ідейних принципів, які визнають лише жорстокість та силу. Дуже скоро Віллі усвідомлює, що партизанська боротьба насправді не дає селянам того, що вони очікують, а приносить їм хіба що зайві клопоти та небезпеки. Поступово розчарування Віллі поглиблюється, аж поки він зізнається собі, що знаходиться серед групи безумців. Сам партизанський рух уособлює для головного героя біганину по лісах, переховування та тренування без будь-якого смислу.

Намагаючись звільнитися від підпільного табірної життя, Віллі потрапляє у в’язницю. Хоча він сам вважав свою діяльність нудною та безглуздою, влада звинуватила його у причетності до трьох

вбивств. У в'язниці головний герой вдається до переосмислення прожитого. Дитинство в Індії, навчання в Лондоні, життя в Африці – всі ці перипетії долі виглядали тепер вже не так песимістично: “Він міг полічити всі ліжка, на яких спав усі ті роки, і ця лічба приносила дивне задоволення, свідчила про те, що попри його пасивне життя, щось все таки відбувалося” [3, с. 150]. Ув'язнення допомогло Віллі чіткіше усвідомити неефективність партизанського руху. Коли його поселяють в камеру, де сидять “за політику”, він розпізнає риторичку повстанців, яка вже набридла йому в лісах: “Після сніданку вони читали місцеві газети і обговорювали новини. Але серйозною інтелектуальною роботою вранці було вивчення праць Мао і Леніна. Ці студії напівпобожні та напівширі, де люди мали розказувати, що вони думають про селян, пролетаріат, революцію, були стерильними для Віллі, звичайним марнуванням освіти та мислення” [3, с. 157]. Така ситуація стала нестерпною для Чандрана, який розчарувався у революції. Внаслідок цього він попросив перевести його до загальної камери.

Мрія Віллі про досягнення цілісності власної особистості після приїзду на батьківщину цілком розвіюється. Повернення до коренів, нав'язлива ідея всіх тих, що живуть в діаспорі, виявляється всього лиш пафосом у тому випадку, коли історія спільноти втрачена чи знищена. Адже саме вона надає оригінальності колективній та індивідуальній ідентичності. У іншому разі залишається хіба що мімікрія [2].

Сестра та давній друг в Лондоні перевидають книжку Віллі, написану ще в часи навчання в коледжі, й інтерпретують його як одного з перших індійських письменників сучасності. Усе це допомагає звільнити Віллі. Сам Чандран вирішує розпрощатися з своїм індійським минулим: “Я був там (в Індії – В. Б.). Я віддав їй частину свого життя і не одержав нічого. Я не можу повернутися туди знову. Я повинен викреслити її з пам'яті. Я мушу зрозуміти, що розквіт чи занепад великих країн залежить від певних внутрішніх сил, які не може контролювати жодна людина. Тепер я мушу бути лише собою. Якщо така річ можлива” [3, с. 169]. Віллі повертається в Лондон. Проте столиця вже сильно змінилася за тривалі роки його відсутності. Імігранти з колишніх колоній суттєво вплинули на образ міста.

Друга зустріч з Лондоном засвідчила про суттєву трансформацію самості Віллі та його світосприйняття. Якщо колись він не розумів нічого у величних будівлях, їхня історія не промовляла до нього, а лише справляла гнітюче враження та страх, то тепер місто викликало в нього зовсім інші емоції. “Він блукав різними місцями... і бачив, що в кожному з них ставалося якесь маленьке диво, з нього спало пригнічення і він відчував себе по-новому. З самого дитинства він ніколи не мав уявлення ким хоче стати. Тепер же він розумів, що починає осягати ідею свого існування, хоч ще дуже нечітко, але реально... Все, що він знав зараз, це те, що він вільна людина і повен нових сил” [3, с. 187]. Переповнені вулиці центру міста, де можна було побачити людей різних кольорів шкіри, свідчили про суттєві зміни, що відбулися в світі, і про які Віллі мало що знав, перебуваючи в партизанських загонах в Індії. Саме така гетерогенна спільнота видається Чандрану оптимальною для самореалізації: “Тепер мені не треба приєднуватися до будь-кого. Тепер я можу бути тим, ким я є, або ж ким я став” [3, с. 188].

Поселившись в квартирі старого друга – Роджера – Віллі натрапляє на друге видання своєї книжки, де зазначалося, що він постколоніальний індійський письменник. Перечитування коротких оповідань спровокувало спогади про минуле. Якщо до цього часу Віллі вважав себе таким самим, як і два десятки років тому, то в процесі читання зрозумів, що життя змінило його, надало впевненості та відваги. Першим свідченням цього стали його відносини з Пердітою, дружиною Роджера. Їхня зустріч через багато років відродила у Віллі давні почуття. Проте він уже не був тим хлопцем з колоніальної країни, який нічого не знав про світ. “Вона (Пердіта – В. Б.) сказала щось подібне до того, що й двадцять вісім років тому, тоді він налякався її. І це забрало у нього всю сексуальну хоробрість. Але тепер він обняв її сильніше” [3, с. 182]. Віллі почуває себе вільною людиною, що зрозуміла основну мудрість життя: “Це зовсім невірно мріяти про ідеальний світ. Адже саме через це починаються нещастя та все руйнується” [3, с. 258]. Знаково, що сам Віллі вирішує займатися архітектурою, що позначає його бажання будувати житло – локус особистої автономності від соціуму.

У його двох останніх романах “Напівжиття ” та “Чарівні зерна” йдеться про крах колоніального світу, про намагання колишніх поневолених та імперських суб'єктів зорієнтуватися в новому форматі людських взаємин. Часто реальність, яку змальовує письменник, позбавлена цілісності та внутрішньої гармонії. Так само й герої його романів перебувають у вічному пошуку свого місця в світі, вони незадоволені своїм становищем як на батьківщині, так і в будь-якій чужій країні [5]. Спокій, який іноді знаходять ті, що були колонізовані, лише на якийсь час задовольняє їхню неспокійну вдачу. Згодом вони знову відчують себе чужинцями в цьому світі.

Песимістичний настрій доробку письменника не применшує його майстерності у змалюванні реалій життя сучасного світу, прагнення людини знайти своє призначення, порозумітися з собою, а відтак й з Іншим. Часто герої романів В. Найпола відмовляються від ниточок, що поєднують їх з сім'єю, родиною, традиціями, минулим, і намагаються почати життя спочатку. Вони знаходяться в постійному пошуку культурної групи, де почуватимуться впевнено й природно. Проте з часом часто усвідомлюють себе чужими. Батьківщиною і в той же час чужиною для них є як центри, так і маргінеси цивілізації.

Відтак теми психологічної роздвоєності та тотальної самотності найкраще відображають становище колишніх колонізованих [6]. Символічна “незакоріненість” набуває універсального характеру та є вираженням світовідчуття людей, що втратили рідну спільноту. Важливо підкреслити, що ця “незакоріненість” у романах “Напівжиття” та “Магічні зерна” не розглядається як щось трагічне. Чужинець, що є головним героєм обох творів, займає позицію спостерігача, який придивляється та прислухається до навколишнього світу. Це дає йому змогу проживати різні досвіди, а отже ідентичності. Основне завдання героя полягає в збереженні особистісної цілісності у процесі взаємодії з навколишнім світом.

Посутнім для усієї творчості В. Найпола залишається проблема визнання. Адже, як стверджує Ч. Тейлор, “наша ідентичність частково формується за допомогою визнання або його відсутності, часто за допомогою хибного визнання з боку інших, і таким чином людина чи група людей зазнають справжнього руйнування, або спотворення” [4, с. 25]. Далі дослідник зазначає, що з 1492 року європейці спроектували образ Іншого як менш вартісного та нецивілізованого. Для героїв романів В. Найпола важливо деконструювати євроцентристські міфи щодо монолітного образу так званого “Третього світу”. Вони вриваються в культурний простір Європи і таким чином не лише змінюють уявлення про себе, але й її власний автостереотип. Відтак витворюється багатокультурна картина світу, де визнається рівноцінність різних культурних досвідів. У такому контексті творення особистої ідентичності відбувається не в ізоляції, а безперервному діалозі як внутрішньому, так і зовнішньому зі “значимими Іншими”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кинг Ф. В поисках ускользающей правды / Френсис Кинг: пер. А. Ливерганта // Иностранная литература. – 1989. – № 11. – С. 249–252.
2. Bhabha H. Of Mimicry and Man / Homi Bhabha // Homi Bhabha; The Location of Culture. – New York: Routledge, 2004. – P 121–132.
3. Naipaul V. S. Magic Seeds / Vidiadhar Surajprasad Naipaul. – London and New York: Picador, 2005. – 293 p.
4. Taylor C. Multiculturalism: examining the politics of recognition / Charles Taylor, Anthony Appiah, J. Habermas, M. Walzer; ed. and Introduced Amy Gatmann. – Princeton: Princeton University Press, 1992. – 175 p.
5. Theroux P. V. S. Naipaul: An Introduction to His Work / V. S. Naipaul. – London: Longman, 1972. – 114 p.
6. White L. V. S. Naipaul. A Critical Introduction / L. White. – London: Longman, 1978. – 235 p.

Інна ВИХОП

УДК 821.161.2

ПОЕТИЧНИЙ ТОПОС МІСТА ТА ЙОГО ТЕМАТИЧНІ РІЗНОВИДИ

На основі типологізації предметно-тематичних ознак міського поетичного тексту в статті визначається поняття «поетичний топос», характеризуються окремі його різновиди.

Ключові слова: міський текст, власне урбаністичний, індустріальний, архітектурний, пейзажний, історіософський топос.

Based on the typology of subject and thematic characteristics of urban poetic text the concept of “poetic topos” is defined in the article, and some varieties of the concept are characterized.

Key words: urban text, the urban, industrial, architectural, landscape, historic and philosophic topos.

На основе типологизации предметно-тематических признаков городского текста в статье определяется понятие «поэтический топос», анализируются его отдельные разновидности.

Ключевые слова: городской текст, собственно урбанистический, индустриальный, архитектурный, пейзажный, историсофский топос.

Категорія «міського тексту», яка в останні роки викликає все більше зацікавлення з боку літературознавців, потребує ретельного термінологічного опрацювання, зокрема встановлення тих семантичних засад, які б логічно вписували її в традиційний термінологічний контекст. Окремі кроки на цьому шляху вже зроблені (праці О.Білецького, С.Павличко, Е.Соловей, С.Андрусів, Т.Гундорової,